

המערכה של בריטניה נגד העקורים היהודים: היבטים בינלאומיים*

ממשלת בריטניה ייחדה מאמץ ניכר להגביל את היקף העלייה לארץ-ישראל לאחר מלחמת העולם השנייה, ולהפריד בין מצוקת היהודים במדינות מזרח אירופה ובמחנות העקורים בגרמניה ובאוסטריה לבין שאלת ארץ-ישראל. המערכה שניהלה בריטניה נגד היהודים שביקשו לנטוש את ארצות מולדתם ולהגיע לארץ-ישראל התפרסה על פני מדינות משני צדי מסך הברזל ובארצות-הברית. קשייה של בריטניה להשפיע על המדינות השונות לא לאפשר ליהודים לנוע דרכן נבעו במידה רבה ממערכת היחסים בינה לבינן. החרפת המתיחות עם ברית-המועצות ועם המדינות הנתונות להשפעתה; המחלוקות הנוקבות עם איטליה ועם צרפת בנושאים טריטוריאליים ואחרים; התקררות היחסים עם ארצות-הברית ותלותה הרבה של בריטניה בווישנינגטון מבחינה כלכלית ופוליטית – כל אלה היקשו על מאבקה של בריטניה.

הקונוונקטורה הבינלאומית בשנתיים הראשונות לאחר גמר מלחמת העולם השנייה סייעה רבות ליישוב היהודי בארץ-ישראל להעמיד את בעיית העקורים היהודים במרכז המאבק הציוני. קורות המאבק של בריטניה כנגד העקורים היהודים משקפות במידה רבה את התמורות שחלו במעמדה של בריטניה בזירה הבינלאומית. כוונת המאמר להצביע על הקורלציה בין עמדתם של השלטונות במדינות השונות ביחס לפנייתיה של בריטניה לנקוט צעדים נגד ההגירה הבלתי לגאלית (לפי שכינוה הבריטים) לבין מערכת היחסים הכוללת ששררה בינן לבין בריטניה.

המדיניות האמריקאית כלפי העקורים היהודים מילאה תפקיד מכריע בכישלונה של בריטניה לעצור את תנועת "הבריחה" וההעפלה, וניסיונה להפריד בין בעיית העקורים היהודים ובין שאלת ארץ-ישראל, ולסתור את הטענה שיש מכנה משותף לכל העקורים היהודים, ללא קשר לארצות מוצאם. הנשיא הארי ס' טרומן (Truman) הוא אשר עיצב את עמדת הממשל ביחס

* מאמר זה מבוסס על דברים שנאמרו ביום עיון בנושא "חקר ההעפלה: היבטים היסטוריים", מטעם הפרוייקט הבינאוניברסיטאי לחקר מערכות ההעפלה ע"ש שאול אביגור והמכון לחקר הציונות ע"ש חיים וייצמן, אוניברסיטת תל-אביב 31.1.93.

לעקורים היהודים, והוא שאיפשר במידה רבה להעמיד את בעיית העקורים היהודים במוקד מאבקו של היישוב המאורגן נגד מדיניות בריטניה בארץ־ישראל. פנייתו של הנשיא לבריטניה, להתיר ל־100 אלף עקורים יהודים להגר לארץ־ישראל, נבעה במידה רבה ממניעים הומאניים. ברם, מערכות הבחירות ב־1945 וב־1946, שבהן נזקקה המפלגה הדמוקרטית לקול ולתרומות של היהודים, הבטיחו את התעקשותו של הנשיא בנושא זה. כאשר נדרש הנשיא להכריע בין היענות לדרישות הלובי הציוני לבין תמיכה בעמדות של הבריטים, ידם של הראשונים היתה על העליונה ברוב המקרים. עם זאת, התעלמותו של טרומן משיקוליה, אילוציה ובקשותיה של בריטניה בקשר לעקורים היהודים לא היתה יוצאת דופן ביחסו הכולל של הבית הלבן לווייטהול, בשנתיים הראשונות לאחר המלחמה. במלים אחרות, ההזדקקות לתרומות ול"קול היהודי" לא חייבה את הנשיא לסטות מדפוס היחסים ששרר בין שתי המדינות.

מאז ועידת טהראן בסוף 1943 נקט הבית הלבן בשיטתיות צעדים שלא היו מקובלים על הבריטים, לעתים תוך התעלמות מעמדת לונדון. ככל שהמלחמה התקרבה לסיומה, ובחודשים הראשונים לאחר גמר המלחמה, גילו האמריקאים פחות התחשבות בעמדותיה ובצרכיה של בריטניה. האמריקאים נהגו בבריטניה כמעצמה מדרגה שנייה, תוך ניצול תלותה הפוליטית והכלכלית בהם.

התעלמות וושינגטון מעמדת לונדון בלטה במיוחד ביחס למדיניות שיש לנקוט כלפי ברית־המועצות. האמריקאים חלקו על הבריטים בדבר הצורך בנקיטת עמדות תקיפות נגד מוסקוה. בחודשים הראשונים לאחר מינויו כנשיא ארצות־הברית (12 באפריל 1945) המשיך טרומן בקו של קודמו, פרנקלין ד' רוזוולט, דהיינו מדיניות ההתקרבות כלפי הרוסים.¹

ההתנסות הראשונה של ממשלת הלייבור כחוסר ההתחשבות של האמריקאים, למעט הימים הספורים בוועידת פוטסדאם (16 ביולי – 2 באוגוסט 1945), היתה ההודעה הפתאומית של טרומן ב־21 באוגוסט 1945 על הפסקה מיידית של הסכם "החכר והשאל". היתה זו מכה כלכלית קשה ביותר לבריטניה. המגעים שהתנהלו בין שתי המדינות ביחס למלווה שבריטניה ביקשה ותנאיו חשפו את ההתרחקות שחלה ביחסים בין שתי המדינות. השיחות שהתקיימו ביניהן (13 בספטמבר – 6 בדצמבר 1945) עמדו מספר פעמים לפני פיצוץ.²

1. Robert M. Hathaway, *Ambiguous Partnership: Britain and America, 1944–1947*, New York 1981; Fraser J. Harbutt, *The Iron Curtain: Churchill, America, and the Origins of the Cold War*, New York, Oxford 1986; Robin Edmonds, *Setting the Mould: The United States and Britain 1945–1950*, New York, London 1986, pp. 1–137; Alan Bullock, *Ernest Bevin: Foreign Secretary*, Oxford, New York 1985, pp. 12–18 (להלן: בולוק); Ritchie Owendale, *The English Speaking Alliance: Britain the United States, the Dominions and the Cold War 1945–1951*, London 1985, chap. II.
  2. Kenneth O. Morgan, *Labour in Power*, Oxford 1984 (להלן: מורגן) pp. 145–151.
- האתאוו, פרק 12.

במהלך אותה תקופה נבטה גם המחלוקת ביחס לעקורים היהודים. בסוף אוגוסט פנה טרומן לקלמנט אטלי (Clement Attlee), ראש ממשלת בריטניה, להתיר את פינויים המהיר לארץ-ישראל של כמה שיותר יהודים שאינם יכולים לחזור לארצות מולדתם. במגעים שהתנהלו בין שתי המדינות ביחס להקמת ועדת חקירה אנגלו-אמריקאית, במהלך חודש אוקטובר 1945, כפו האמריקאים על הבריטים להסכים לדרישותיהם ביחס למשימות ועדת החקירה, משך חקירתה ועיתוי פרסום ההודעה על כינון הוועדה. בהצעה הבריטית לגבי משימות ועדת החקירה היה הדגש על פתרון בעיית העקורים היהודים באירופה, ואילו ארץ-ישראל כיעד להגירה הובלעה בהגדרה כוללת של מדינות אחרות מחוץ לאירופה. ואילו ההצעה האמריקאית הדגישה את מרכזיותה של ארץ-ישראל כיעד לפתרון בעיית העקורים היהודים.³

ביטוי אופייני ליחסה של וושינגטון ללונדון באותו זמן היתה האזהרה ששיגר בסוף אוקטובר שר החוץ האמריקאי, ג'יימס פ' בירנס (Byrnes), לארנסט בוויין (Bevin), שר החוץ הבריטי, כי אם לא תיענה בקשתו לדחות את ההודעה על כינון הוועדה עד לאחר הבחירות לעיריית ניו-יורק, יאלץ הנשיא, משיקולים פוליטיים, לפרסם הצהרה תקיפה בשאלת הגירת יהודים מאירופה לארץ-ישראל. הצהרה מעין זו, הדגישה בירנס, תסכן את שיתוף הפעולה המוצע בין שתי הממשלות לפתרון בעיית ארץ-ישראל, ותזיק למערכת היחסים של שתי המדינות. באותו זמן, כאמור, התנהלו בווינגטון הדיונים לגבי המלווה ותנאיו. שר החוץ האמריקאי לא הסתיר מהבריטים את חששו של הממשל מאובדן הקול היהודי בבחירות. הודעה על כינון הוועדה לפני הבחירות, הובהר, עלולה לפגוע

3. טרומן אל אטלי, 31.8.45, PRO, FO371/45380, E7251. ראה גם: יוסף הלר, "המדיניות הציונית בזירה הבינלאומית לאחר מלחמת העולם השנייה - פרשת ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית 1945-1946", שלם, ג (תשמ"א), עמ' 213-293; עמיצור אילן, אמריקה בריטניה וארץ ישראל, ראשיתה והתפתחותה של מעורבות ארצות הברית במדיניות הבריטית בארץ ישראל 1938-1947, ירושלים תשל"ט, (להלן: אילן), פרק 7; גבריאל כוהן, "מדיניות בריטניה ערב מלחמת העצמאות", בתוך יהודה ואלך (עורך), היינו כחולמים, גבעתיים 1985, עמ' 28-32; יוסף גורני, הקשר הדו-משמעי: תנועת הלייבור הבריטית ויחסה אל הציונות בשנים 1917-1947, תל-אביב תשמ"ב, פרק 10; Michael J. Cohen, "The Genesis of the Anglo-American Committee on Palestine November 1945: A Case study in the Assertion of American Hegemony". *Historical Journal*, vol. 22 (1979), p. 186-287; Amikam Nachmani, *Great Power Discord in Palestine: The Anglo-American Committee for Palestine*, London 1987, Chaps. 2-3; Ritchie Owendale, *Britain, the United States, and the End of the Palestine Mandate, 1942-1948*, New Hampshire 1989, chaps. 3-4; Martin Jones, *Failure in Palestine: British and United States Policy after the Second World War*, London and New York 1986, pp. 57-69; Zvi Ganin, *Truman and American Jewry, and Israel 1945-1948*, New York Wm. Roger Louis, (להלן: גנין), and London 1979 chap. 4 (להלן: לואיס) Oxford 1984 *The British Empire in the Middle East 1945-1951*, pt. IV, chaps. 2-3. 306-292, 258-253, 183-173.

במועמד הדמוקרטי לראשות העיר, במיוחד שהמועמד הרפובליקני היה יהודי.⁴ מקרה זה לא היה היחיד בו נקט בירנס לשון מאיימת, כדי לאלץ את הבריטים להתיישר עם הקו של וושינגטון. אותו זמן ביקש שר החוץ האמריקאי לכנס את שרי החוץ של שלוש המעצמות הגדולות במוסקווה, בדצמבר 1945. בירנס פנה תחילה לוויאצ'סלב מולוטוב (Molotov), שר החוץ הסובייטי, ורק לאחר מכן יידע את בוויין וביקש לשמוע את דעתו. נוכח הקשיים שהערים בוויין לגבי השתתפותו בכינוס, הבהיר בירנס, כי בכוונתו לנסוע למוסקווה גם אם יחליט בוויין בסופו של דבר לא להצטרף לשיחות. בליט ברירה נאלץ בוויין לקבל את המרות של וושינגטון, למרות שהיה משוכנע כי בריטניה לא תצא נשכרת מהמפגש.⁵

עם קבלת הדין וחשבון של ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית, באפריל 1946, פרסם טרומן הצהרה המדגישה המלצה אחת מתוך 10 ההמלצות של הוועדה – ההמלצה שדיכורה על העברת 100 אלף עקורים יהודים לארץ-ישראל – והתעלם מההמלצות שלא היו נוחות לציונים. הנשיא סירב, ולא בפעם האחרונה, לבקשת הבריטים לדחות את פרסום הודעתו.⁶ באוגוסט 1946 דחה טרומן בלחץ הציונים את תוכנית מוריסון-גריידי (Morrison-Grady), היא תוכנית האוטונומיה החבלית, אף על פי שמשלחת אמריקאית היתה מעורבת בגיבוש התוכנית, ולמרות נטייתו הראשונית לתמוך בה. הנשיא נותר איתן בסירובו, למרות הלחץ שהפעיל עליו אטלי. טרומן נימק את עמדתו בהתנגדות העזה לתוכנית בקרב הציבור האמריקאי.⁷ הנשיא דיבר על הציבור האמריקאי והתכוון לציבור היהודי, שכן מרבית הציבור האמריקאי כלל לא התעניינו בנושא. אותו זמן החליטו שרי המלחמה והחוץ האמריקאיים להשאיר את גבולות אזורי הכיבוש האמריקאי בגרמניה ובאוסטריה פתוחים לפני יהודים שנטשו את ארצותיהם במזרח אירופה, אף על פי שהיו תמימי דעים עם עמדתם של המפקדים האמריקאים בגרמניה ובאוסטריה, ג'וזף מקנרני (McNarney) ומרק קלארק (Clark), בדבר הצורך לסגור את הגבולות. שני השרים, שידעו את השיקולים המדריכים את הנשיא, העריכו שטרומן לא יאשר צעד כזה, ולפיכך נמנעו מלהעלות לפניו הצעה זו.⁸ הממשל האמריקאי גם לא נענה באותו זמן לפניית הבריטים לאסור

4. ארל האליפקס (Halifax), שגריר בריטניה בווינגטון, אל משרד החוץ, מס' 7157, 27.10.45, חלק I, PRO, PREM8/627.
5. בולוק, עמ' 198–200.
6. דין אצ'סון (Acheson), סגן שר החוץ האמריקני, אל *Foreign Relations of the United States*, Vol. II, pp. 588–589; *public Papers of the Presidents of the United States*, Harry-S. Truman, 1945, Washington 1961, no. 92.
7. טרומן אל אטלי, 13.8.46, PRO, CAB120/659, אילן, עמ' 237–238; גנין, עמ' 79–83 (להלן: כוהן); Michael J. Cohen, *Palatine and the Great Powers*, New Jersey 1982 (להלן: כוהן); Robert J. Donovan, *Conflict and Crisis: The Presidency of Harry S. Truman*, New York 1977, pp. 319–320.
8. סיכום ישיבה שהתקיימה ב-5 ביולי 1946 בהשתתפות מזכיר המדינה ושרי המלחמה והצי

גיוס כספים פומבי לעלייה הבלתי לגאלית, ולבטל את הפטור ממסים שניתן לתרומות אלו.⁹

בלחץ הבחירות הקרבות לבתי-הנבחרים ולמושלי המדינות, פרסם טרומן ב-4 באוקטובר את הצהרתו המפורסמת, הידועה בשם "הצהרת יום הכיפורים". עיתוי ההצהרה נבע מהרצון להקדים את תומאס דיואי (Dewey), מושל מדינת ניו-יורק, שעמד להצהיר בפני חברי המגבית המאוחדת לארץ-ישראל הצהרה תקיפה בנושא ההגירה לארץ-ישראל. דיואי היה מועמד הרפובליקאים לנשיאות ב-1944, ובבחירות הקרבות בנובמבר היה מועמד מפלגתו לקדנציה נוספת כמושל מדינת ניו-יורק. דיואי נחשב גם למועמד פוטנציאלי לנשיאות ב-1948. בהצהרתו סקר טרומן את מאמציו עד כה לפתרון בעיית העקורים היהודים, וקרא לבריטניה להתיר הגירה גדולה מידית של עקורים לארץ-ישראל, כדי למנוע מהם שהייה במחנות במשך חורף נוסף. החידוש בהצהרה זו היה הקריאה לגישור הפער בין התוכנית הציונית לפתרון שאלת ארץ-ישראל, קרי חלוקה, לבין התוכנית הבריטית – אוטונומיה חבלית. עד "הצהרת יום הכיפורים" הקפיד טרומן לדבר אך ורק על בעיית העקורים היהודים, ואילו בהצהרה זו הביע אהדה לתוכנית ציונית לפתרון שאלת ארץ-ישראל, שלא היתה מקובלת על הבריטים. אומנם אין לראות בהצהרה משום נקיטת עמדה חד-משמעית וברורה לגבי פתרון מסוים של שאלת ארץ-ישראל. ברם, הרושם שנוצר כציבור היה, שהנשיא תומך בתוכנית הציונית.¹⁰

בנושא המדיניות כלפי כניסה בעתיד של פליטים יהודים לאיזור האמריקאי בגרמניה ובאוסטריה, National Archives, Washington, D.C. (hereafter NA) RG 12.7.46, 319 (Army Staff) P&O, 383.6 TS (Case 7 Only) פטרסון אל מקגרני, 23.7.46, שם; אדוארד מ' וארבורג (Warburg), יושב ראש הג'וינט, אל ג'ון הילדרינג (Hildring), עוזר מזכיר המדינה לשטחים הכבושים, 23.8.46 Yivo Institute for Jewish Research, Leo Schwartz Papers 13/107; בירנס אל טרומן, 13.8.46, NA, RG 107, Assistant Secretary of War, General, Formerly Security Classified Correspondence of Petersen, Dec. 1945–Aug. 1947, ASW 383.7 Refugees and Displaced Persons; Leonard Dinnerstein, *America and the Survivors of the Holocaust*, New York 1982, p. 105; Yehuda Bauer, *Out of the Ashes: The Impact of American Jews on Post-Holocaust European Jewry*, Oxford 1989 pp. 114–115 (להלן: באואר); יהודה באואר, *הבריחה*, תל-אביב 1973 (להלן: באואר, הבריחה), עמ' 238–240; חיים גניז, *יועץ ומקים: היועץ לצבא האמריקני ולשארית הפליטה*, תל-אביב 1987, עמ' 61–63; אריה כוכבי, *עקורים ופוליטיקה בינלאומית: בריטניה והעקורים היהודים לאחר מלחמת העולם השנייה*, תל-אביב 1992 (להלן: כוכבי), חלק שני, פרק רביעי.

9. משרד החוץ אל ניו-יורק, מס' 2627, 30.11.46, PRO, CAB127/281; משרד החוץ אל וושינגטון, מס' 35, 1.1.47, PRO, CO537/2331; אינוורצ'פל (Inverchapel), שגריר בריטניה בארצות-הברית, אל משרד החוץ, מס' 43, 4.1.47, PRO, FO371/61799, E207.

10. משרד החוץ אל וושינגטון, מס' 9551, 4.10.46, PRO, FO800/486; ראה גם: אינוורצ'פל אל בויון, מס' 2774, 22.11.46, PRO, FO371/52571, E11651; Michael J. Cohen, *Truman and Israel*, Berkeley, Los Angeles, Oxford 1990, pp. 137–146 עמ' 103–107.

מהלך זה של הנשיא קומם את הבריטים, שדווחו על ההצהרה המתוכננת שעות ספורות בלבד לפני פרסומה. הנשיא תירץ צעדו זה בכישלון השלב הראשון של ועידת לונדון (9 בספטמבר – 2 באוקטובר 1946), שהביא לדחיית השיחות עם הערבים והיהודים, ללא קבלת כל החלטה בדבר צעדים קונקרטיים להקלה על מצבם של הניצולים היהודים או לפתרון בעיית ארץ-ישראל.¹¹ עיתוי הפרסום נומק בתחושת הדיכאון והאכזבה של העקורים מהעדר כל החלטה לגבי עתידם, שנה וחצי לאחר שחרורם. אטלי דחה הסבר זה מכל וכל. נאמן לעמדתו, שיש לטפל בפתרון בעיית העקורים, כולל העקורים היהודים, כמיקשה אחת, הוא הבהיר לנשיא שהעברת 100 אלף עקורים יהודים לארץ-ישראל תפתור רק חלק מבעיית העקורים היהודים, ובכל מקרה, העברתם תבוצע אך ורק במסגרת פתרון כולל של שאלת ארץ-ישראל. ראש ממשלת בריטניה נפגע מסירובו של הנשיא לדחות, ולוא לזמן קצר, את פרסום ההצהרה, כדי לאפשר לו להתייעץ עם בוויין, ששהה באותו זמן בדיוני ועידת השלום בפאריס. כן נפגע מהתנגדותו להשמיט מההצהרה את ההבטחה לתמוך בתוכנית שהוגשה לו על ידי הסוכנות. אטלי נתן ביטוי לתסכולו ומרירותו במכתבו אל הנשיא, בו כתב בצנינות, כי ציפה שהנשיא יאות להעניק מספר שעות של חסד לראש הממשלה של המדינה שהאחריות על ארץ-ישראל נתונה בידה, וזאת כדי לאפשר לו להבהיר את ההשלכות הצפויות בארץ-ישראל כתוצאה ממהלכיו של הנשיא.¹²

אין כל ספק ש"הצהרת יום הכיפורים" ודחיית תוכנית מוריסון-גריידי נבעו בראש ובראשונה מהרצון לשפר את סיכוייהם של מועמדים דמוקרטים בבחירות בנובמבר 1946. הפופולריות של הנשיא באותו זמן היתה בשפל, כאשר 32% בלבד מהציבור האמריקני תומכים בו. עם זאת, התעלמות מעמדותיה של בריטניה ומבקשותיה לא היתה יוצאת דופן. על הלכי הרוח ששררו בארצות-הברית כלפי בריטניה ניתן ללמוד, בין שאר, מתהליך אישור המלווה בכתבי הנבחרים. בדיונים שהתנהלו בקונגרס ובסנאט נמתחה ביקורת נוקבת על בריטניה. בהצבעה בסנאט שנערכה ב-10 במאי 1946 הצביעו 46 סנאטורים בעד אישור ההסכם ו-34 התנגדו, ואילו בהצבעה המכרעת בקונגרס, ב-13 ביולי, תמכו 219 בהסכם מול 155 מתנגדים. הטיעון העיקרי בזכות ההסכם היה הצורך לסייע לבריטניה בגלל הסלמת המתיחות עם ברית-המועצות. חודשים חלפו מאז הפסיקו האמריקאים באופן פתאומי את הסכם "החכר והשאל", עד אשר חתם טרומן ב-15 ביולי על ההלוואה לבריטניה.¹³

בקיץ 1946 קיבלו הבריטים הוכחות נוספות לפיחות שחל במעמדם בווינגטון. כך, למשל, חתם טרומן ב-1 באוגוסט 1946 על חוק מקמהון (McMahon) – חוק האנגריה האטומית, אשר אסר על ארצות-הברית לשתף

11. על ועידת לונדון ראה כוהן, עמ' 197–202.

12. אטלי אל טרומן, 4.10.46, PRO, CAB120/659; משרד החוץ אל וושינגטון, מס' 9561, 4.10.46, PRO, O800/486.

13. (להלן: פלינג) Henry Pelling, *The Labour Governments, 1945–1951*, London, 1984 pp. 59–60.

פעולה עם כל המדינות, ובכלל זה עם בריטניה, במידע ובחקר האטום. חוק זה היה מנוגד להתחייבויות קודמות של הממשל (הסכם קוויבק, אוגוסט 1943), ואף להבטחה שנתן טרומן עצמו בנובמבר 1945, לשותף פעולה עם בריטניה וקנדה בנושא האטום.¹⁴ זאת ועוד, באותו זמן נענו הבריטים ליוזמת האמריקאים לאיחוד כלכלי של אזורי הכיבוש שלהם בגרמניה. ושינגטון דחתה את בקשת לונדון להתחשב במצבה הכלכלי הקשה, ולשאת ב־60% מהגרעון הצפוי ב־1947 לממשל של שני אזורי הכיבוש. סירובה של ושינגטון קיבל משמעות מיוחדת לאור העובדה, שבריטניה נאלצה בקיץ 1946 להנהיג קיצוב בלחם – צעד אשר נמנעה מלנקוט במהלך המלחמה כולה – בין השאר בשל הצורך לספק מזון לאיזור הכיבוש שלה בגרמניה. בירנס נימק את ההתנגדות בחשש מפני תגובת הקונגרס.¹⁵

דוגמאות אלו משקפות את סדרי העדיפות של ושינגטון. הממשל האמריקאי לא היסס לנקוט צעדים שנגדו אינטרסים בריטיים, שהיה ברור כי יגרמו מורת רוח וזעם בלונדון. האמריקאים ידעו כי לבריטים אין אלטרנטיבה זולת ארצות־הברית, ולפיכך ייאלצו להתיישר על פי סדרי העדיפות של ושינגטון, גם אם הם נובעים משיקולים של פוליטיקה פנימית. אופן הטיפול של ושינגטון בבעיית העקורים היהודים, אם כן, לא היה יוצא דופן ביחסו הכולל של הממשל האמריקאי אל בריטניה. במקרה של העקורים היהודים, הגורם שעיצב את המדיניות היה ללא ספק הבית הלבן, היות שעמדת משרדי החוץ והמלחמה האמריקאיים היתה קרובה יותר לזו של הבריטים.¹⁶

חילוקי הדעות הגלויים בין ארצות־הברית ובריטניה בשאלת המדיניות כלפי העקורים היהודים הקטינו את יעילות הלחצים שהפעילו הבריטים על השלטונות במזרח אירופה ובבלקן, שימנעו יציאת היהודים והפלגתם לארץ־ישראל. שכן, כאשר נתקלה מוסקווה בחזית אנגלו־אמריקאית אחידה בשאלות שלא נגעו בעתידם של הממשלים הקומוניסטיים במדינות חסותה, היא התחשבה בדרישות, ולעתים נסוגה או שינתה את תוכניותיה. כך למשל, העמדה התקיפה שנקטו האמריקאים כלפי הסובייטים בשאלת איראן בחודשים מרץ–מאי 1946, ושיתוף הפעולה ההדוק בינם לבין הבריטים, אילצו את הסובייטים להסיג את חיליהם מאיראן.

ואומנם, הקושי העיקרי של בריטניה בזירה הבינלאומית היה במגעים עם מדינות הגוש הקומוניסטי, וברית־המועצות בראשן. מאמצי בריטניה לבלום את ניסיונות ההתפשטות של הרוסים, ואהדתה לאופוזיציה האנטי־קומוניסטית במדינות שהיו נתונות להשפעתה של ברית־המועצות, הציבו אותה כאויב העיקרי של מוסקווה והשלטונות הקומוניסטיים. הנשק הדיפלומטי העיקרי שעמד לרשות בריטניה נגד ברית־המועצות וגרורותיה היה עיכוב ההכרה

14. מורגן, עמ' 263, 280–284; פלינג, עמ' 124–125.

15. בולוק, עמ' 309–310, 342.

16. שם, עמ' 235–239; לואיס, עמ' 53–71.

בממשלות החדשות שכוננה מוסקווה ברומניה ובבולגריה, והערמת קשיים בדיונים על הסכמי השלום עם מדינות האויב לשעבר, שעתה היו נתונות להשפעתה של מוסקווה. עם החתימה על הסכמי השלום בפברואר 1947 איבדה בריטניה את הסנקציה העיקרית שהיתה בידה.

מאגר ההגירה היהודית אחרי מלחמת העולם השנייה, וכן רוב מסלולי התנועה של היהודים לאזורי הכיבוש האמריקאי והבריטי בגרמניה ובאוסטריה, נמצאו בתחום ההשפעה הסוביטי. מרבית העקורים היהודים שהתרכזו במחנות העקורים היו אזרחים לשעבר של מדינות מזרח אירופה. כ־280 אלף יהודים יצאו בדרכי היבשה והים ממדינות שהיו נתונות להשפעתה של ברית־המועצות. תנועה זו התנהלה על פי רוב בידיעתם ובהסכמתם של השלטונות במדינות השונות ובמוסקווה. במקרים שהשלטונות החליטו למנוע יציאת יהודים, אם בדרך הים ואם בדרך היבשה, עלה הדבר בידם.

הסוביטים לא יזמו את יציאת היהודים ממדינות חסותם. הם ניצלו קונסטלציה נוחה שנוצרה, כאשר יהודים שחיו במדינות הנתונות להשפעת מוסקווה ביקשו לנטוש את ארצותיהם ולעלות לארץ־ישראל. ברית־המועצות, שחתרה להחליש את מעמדה של בריטניה במזרח התיכון, ובכלל זה בארץ־ישראל, ראתה בהפלגות הבלתי לגאליות ובתנועת "הבריחה" אמצעי לחץ נוח ויעיל. החרפת הבעיה של העקורים היהודים היתה מהלך הגיוני מנקודת מבט סוביטית, היות שלא חייב נקיטת צעדים שעלולים להביא לתגובה חריפה של מעצמות המערב. הקונפליקט ששרר בין האמריקאים והבריטים ביחס להעברת העקורים היהודים לארץ־ישראל היה בבחינת סוד גלוי. מכאן, שהגדלת מספר העקורים היהודים במחנות בגרמניה ובאוסטריה היה בה כדי לשרת את האינטרסים של מוסקווה. אינטרסים אלה עלו בקנה אחד עם מאבקה של התנועה הציונית, שחתרה להעלות מספר רב של יהודים לארץ־ישראל ולהגדיל את מספר העקורים היהודים בגרמניה ובאוסטריה. מטרת אלו תאמו גם את מגמותיהן של כמה ממדינות מזרח אירופה ומרכזה, שחפצו להיפטר מחלק מן האוכלוסייה היהודית, ולסייע למערכה של ברית־המועצות נגד בריטניה.

ביטוי ברור לניצול שניצלו הסוביטים את הקונפליקט בין הבריטים לאמריקאים ביחס לעקורים היהודים, ניתן בדיונים של מוסדות הפיקוח המשותפים בגרמניה ובאוסטריה. הסוביטים, שהתירו יציאת עשרות אלפי יהודים ממדינות מזרח אירופה, ובכלל זה מעברם של אלפים רבים דרך אזורי הכיבוש שלהם בגרמניה ובאוסטריה, צידדו בדיונים של ועדות הפיקוח השונות בעמדת הבריטים, שדרשו למנוע את תנועתם של הפליטים היהודים. הם תמכו בעמדות התקיפות של הבריטים ביוזעם היטב, כי האמריקאים יתנגדו לכל החלטה לעצור את תנועת היהודים או לגרשם. בדרך זו ביקשו לנטרל את הביקורת שהוטחה בהם על ידי נציגי בריטניה וארצות־הברית, כי הם מסייעים ליציאת היהודים ממזרח אירופה.¹⁷ עמדתם של הסוביטים ביחס ליציאת היהודים

17. דיון במנהלת שבויי המלחמה והעקורים, 38 (45), P, 7.12.45, PRO, FO1005/838, תזכיר על ישיבה מס' 56 של מנהלת בעלות הברית באוסטריה, מס' 468, 20.9.46.

ממדינות חסותם באה לידי ביטוי, בין שאר, בהתירם רפאטריאציה לפולין של כ־170 אלף יהודים ששהו ברחבי ברית-המועצות, וזאת למרות שידעו שיהודים אלו עתידים לנוע לעבר מחנות העקורים בגרמניה ובאוסטריה, ואל נמלי ההפלגה באיטליה. מוסקווה אף לא היתנתה את המשך הרפאטריאציה בהישארו־תם של אותם יהודים בפולין.¹⁸

את הכישלון גדול ביותר במאבק נגד תנועת "הבריחה" נחלו הבריטים בפולין. יותר מ־140 אלף יהודים יצאו את פולין, רובם עד אוקטובר 1946. בריטניה לא הצליחה להשפיע על שלטונות פולין למנוע את יציאת היהודים. ככלל, יכולתה של בריטניה להשפיע על שלטונות פולין היתה מוגבלת, ועל כך יעידו, בין השאר, כישלון מחאותיה נגד רדיפתם של תומכי סטניסלב מיקולאי־צ'יק (Mikolajczyk), מנהיג האופוזיציה האנטי־קומוניסטית, וגם ערעורה על מהימנות תוצאות משאל העם ביוני 1946, והבחירות הכלליות בינואר 1947. המתיחות בין לונדון לבין הנהגתה הקומוניסטית של פולין, עקב הצטרפותה של פולין לגוש הקומוניסטי וקשריו של מיקולאיצ'יק עם לונדון, לא הקלו על המגעים בין שתי המדינות. על מעמדה המערער של בריטניה בפולין ניתן ללמוד גם ממאסרו של ויקטור קאוונדיש־בנטיניק (Cavendish-Bentinick), שגריר בריטניה בפולין, בסוף 1946, עת ביקר את חברו הרוזן גרוכלסקי (Grochalski). לאחר שחרורו התברר לשגריר, שחברו הוצא להורג, בין השאר בגין העברת אינפורמציה לשגריר של מדינה זרה.¹⁹

הבריטים העריכו כי רק שיפור מצבם של היהודים בפולין והגברת תחושת הביטחון שלהם עשויים להקטין את קצב יציאתם. אולם משרד החוץ הבריטי עמד במצב לא נוח, כבואו ללחוץ על ממשלת פולין בנידון. שכן היתה זו ממשלה אשר התנגדה לאנטישמיות, וכיהנו בה יהודים בתפקידים בכירים; ואילו המסיתים לפעילות אנטישמית נמנו ברובם עם האופוזיציה שחתרה להפיל את הממשלה, ולשם כך ניצלה, בין השאר, את הנושא היהודי. גורמים מרכזיים באופוזיציה, ובראשם מיקולאיצ'יק, היו מקורבים לבריטניה ונהנו מאהדתה.²⁰

PRO, FO945/372; פרוטוקול של ישיבת מנהלת שבויי המלחמה והעקורים של בעלות הברית באוסטריה, 10.9.46, PRO, FO1007/150.

18. לגבי הסכמי הרפאטריאציה בין ברית-המועצות לפולין ראה:

Joseph B. Schechtman, *Postwar Poppulation Transfers in Europe 1945-1955*, Philadelphia 1962, pp. 155-177; עמ' 78-79.

19. John Coutouvidis, Jamie Reynolda, *Poland 1939-1947*, Leicester 1986, chaps. 9-10; Susane Lotarski, "The Communist Takeover in Poland", in Thomas D. Hammond (editor), *The Anatomy of Communist Takeovers*, London 1975, pp. 339-367; Geir Lundestad, *The American Non-Policy Towards Eastern Europe* pp. 197-224; Vicctor (להלן: לונדסטד), *1943-1947*, New York 1975, p. 364 p. 197-224; Rothwell, *Britain and the Cold War 1941-1947*, London 1982 עמ' 364, 346, 484, 142-140.

20. על מידת שילובם של היהודים במינהל הפולני ראה: ישראל גוטמן, *היהודים בפולין אחרי מלחמת העולם השנייה*, ירושלים תשמ"ה (להלן: גוטמן), עמ' 27-31; באואר, הבריחה,

בריטניה נמנעה מהעמדת דרישות אולטימטיביות כלפי ממשלת פולין. אפשר להסביר מדיניות זו בספקנות לגבי יכולתה של בריטניה להשפיע על השלטונות בפולין, על רקע היחסים המתוחים ששררו בין שתי המדינות. כן השתדלו בלונדון להימנע מהחרפה ביחסים עם השלטונות הפולניים, כדי לשמור על הקשר עם האופוזיציה, לפחות עד הבחירות. ממשלת פולין, מצדה, לא הסתירה את נכונותה להתיר ליהודים לצאת את המדינה. בתחילת מאי 1946 הצהיר ראש ממשלת פולין אדווארד אוסובקה מוראבסקי (Osobka-Morawski) בתחילת המושב העשירי של המועצה הלאומית הפולנית, כי הממשלה לא תעמוד בדרכם של היהודים השואפים להגר לארץ-ישראל כדי להגשים את שאיפותיהם הלאומיות.²¹

יכולתה של בריטניה להשפיע על מדינות הגוש הקומוניסטי הוגבלה בעיקר למדינות האויב לשעבר רומניה, הונגריה ובולגריה – וגם זאת לפרק זמן מצומצם. הסובייטים, וגם השלטונות הקומוניסטיים באותן מדינות, היו מעוניינים בסיכום חיובי של ועידת השלום, משום שהסכם שלום היה עתיד להביא לפירוק ועדות הפיקוח של בעלות הברית במדינות אלו, ובכך להקל על מוסקוה ועל המפלגות הקומוניסטיות להשלים את השתלטותן עליהן. לפיכך העדיפו לצמצם אד הוק את תחומי החיכוך עם לונדון בנושאים שוליים מנקודת מבטם, כדי לא לתת לבריטים עילות להערים קשיים בדיונים על חוזה השלום.²²

במקרה של רומניה ניצלו הבריטים את החשיבות הרבה שייחסה מוסקוה להשגת הכרה של ארצות-הברית ובריטניה בממשלה הקומוניסטית שהוקמה ברומניה במרץ 1945, ולחצו עליה לאסור הפלגות של מעפילים. לא מקרה הוא, שהאישור להפלגת האונייה הראשונה מחופי רומניה לאחר המלחמה, "מאקס נורדאו", ניתן רק לאחר ששתי המעצמות האנגלו-סאקסיות הכירו בפברואר 1946 בממשלה הקומוניסטית של רומניה. עד אז נאסר על מארגני ההעפלה לשלוח אוניות מעפילים מנמלי רומניה. "מאקס נורדאו", שקודם לכן נקראה "סמירנה", הוחרמה על ידי הסובייטים עוד בספטמבר 1944.²³

עמ' 114–115: קלמן נוסבאום, והפך להם לרועץ: היהודים כצבא העממי הפולני בברית המועצות, חל-אביב תשמ"ד, עמ' 187–191.

Arieh J. Kochavi, "The Catholic Church and Antisemitism in Poland Following World War II as Reflected in British Diplomatic Documents", in Emanuel Melzer and David Angel (eds.), *Gal-Ed*, Tel-Aviv 1989, pp. 116–128.

Yaacov Ro'i, *Soviet Decision Making in Practice: The USSR and Israel 1947–1954*, New Brunswick, N.J., London 1980, p. 29.

John W. Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace: The Political Settelement After the Second World War*, London 1972, pp. 437–438; (להלן: וילר-בנט וניקולס) לונדסטד, עמ' 225–256; רותוול, עמ' 374–382; בולוק, 133–211, 212–245.

דין וחשבון על ישיבת שליחי "הבריחה" בברטיסלבה, 19.3.46, ארכיון תולדות ההגנה, תיקי בריחה א'; אדריאן הולמן (Adrian Holman), ציר בריטניה בבוקרשט, אל משרד

הסנקציה הנוגעת לדיוני ועידת השלום שנערכו בפאריס מסוף יולי עד מחצית אוקטובר 1946 באה לביטוי במגעים שניהלו הבריטים עם שלטונות מוסקווה, רומניה והונגריה בקיץ 1946. האיום הבריטי על שלטונות רומניה, כי רומניה עתידה להינזק בדיוני ועידת השלום בשל מדיניותה כלפי ההפלגות הבלתי לגאליות, גרם לכך שהשלטונות המקומיים, בתיאום עם שלטונות הצבא האדום ברומניה מנעו את הפלגתה של ספינת מעפילים בשם "אגיה אנאסטסיה", שעל סיפונה כבר שהו 440 מעפילים. סגן ראש הממשלה ושר החוץ הרומני, גיאורגי טטרסקו (Tatarescu), שייצג את רומניה בדיוני ועידת השלום בפאריס, דאג להבהיר לבריטים, כשהגיע לפאריס, כי ממשלתו נקטה את הצעדים הדרושים למנוע את הפלגת "אגיה אנאסטסיה". האיסור על הפלגת מעפילים מנמלי רומניה נותר בעינו עד לאחר החתימה על חווי השלום בפברואר 1947. זמן קצר לאחר מכן החלו שלטונות רומניה לוחצים על מארגני ההעפלה להוציא יהודים מהמדינה.²⁴

הצלחה דומה נחלו הבריטים בהונגריה, כאשר בעקבות לחץ שהפעילו על השלטונות המקומיים ועל שלטונות הצבא האדום בהונגריה, לשים קץ להגירה הבלתי לגאלית המתנהלת דרך המדינה, הורה מפקד הצבא האדום בהונגריה לשליחי "הבריחה" בהונגריה לחדול מהוצאת יהודים.²⁵ הישג זה של הבריטים היה מקומי בלבד, ולא היה בו כדי להשפיע על מדיניותן של מדינות אחרות שהיו נתונות להשפעתה של מוסקווה. כך, למשל, שלטונות פולין וצ'כוסלובקיה, אשר לא היה להם עניין בדיוני ועידת השלום, התירו בחודשי קיץ 1946 את תנועתם של עשרות אלפי יהודים אל מחנות העקורים בגרמניה. התנועה התנהלה, קרוב לוודאי, בהסכמתם של השלטונות הסובייטיים, היות שהאישור לתנועה ניתן על ידי השלטונות הקומוניסטיים בשתי המדינות, והסובייטים מצדם התירו מעבר פליטים דרך איזור הכיבוש שלהם בגרמניה.²⁶

החרפת המלחמה הקרה במהלך 1947 והחתימה על הסכמי השלום צמצמו עד למינימום את יכולת ההשפעה של בריטניה על מדינות הגוש הקומוניסטי. למשל, בחורף 1947–1948 הפליגו קרוב ל-20 אלף מעפילים מבלגריה. עד חתימת חוזה השלום עם בולגריה בפברואר 1947 אסרו הבולגרים על הפלגת יהודים

החוץ, מס' 576, 4.5.46, PRO, ADM116/5561; הולמן אל משרד החוץ, מס' 744, 12.6.46, שם. 11.6.46

24. בוקרשט אל משרד החוץ, מס' 956, 8.8.46, E8381, PRO, FO371/52627, E8381; בוקרשט אל משרד החוץ, מס' 985, 8.8.46, E8078, PRO, FO371/52629, E8078; פאריס אל משרד החוץ, מס' 570, 22.8.46, E8381, PRO, FO371/52630, E8381; פאריס אל משרד החוץ, מס' 596, 28.8.46, שם.

25. תזכיר על ישיבת ועדת הפיקוח של בעלות הברית, 21.5.46, PRO, WO178/78; מחלקת שבויי המלחמה והעקורים אל המפקדה הבריטית באוסטריה, 2.5.46, PRO, FO1020/361; מפי "אריה יהודה" (יהודה תלמי, שליח הבריחה בהונגריה), 14.7.26, ארכיון תולדות ההגנה, ב-14.79.

26. גוטמן, עמ' 49–53; באואר, הבריחה, פרק 7; באואר, (אנגלית), עמ' 75, 82, 107–109, 113, 159, 170.

ממליהם. שלטונות בולגריה דחו את המחאות הבריטיות התריפות והבהירו לבריטים, כי עקב הטרפוד של צירופה של בולגריה לארגון האומות המאוחדות על ידי שתי המעצמות האנגלו-סאקסיות, אין בריטניה יכולה לצפות לסיוע מצד שלטונות בולגריה במאבקה בהפלגות הבלתי לגאליות.²⁷ בריטניה לא יכלה להפעיל כל סנקציות כנגד בולגריה. אפילו צירופה של בולגריה לארגון האומות המאוחדות לא היה מותנה במערכת היחסים בינה לבין בריטניה, אלא בהסכם כולל בין ברית-המועצות לארצות-הברית ובריטניה. הפסקתן של הפלגות מעפילים מנמלי מדינות הגוש הקומוניסטי, יחד עם מניעת יציאתם של יהודים בדרכי היבשה בסוף 1947 ותחילת 1948, נבעו משיקולים של פוליטיקה פנימית של אותן מדינות, ולא היתה בה משום היענות לדרישות הבריטים.²⁸

ניסיונות בריטניה לגייס את תמיכתם וסיועם של שלטונות איטליה וצרפת במאבקה בהגירה הבלתי לגאלית של העקורים היהודים לא הביאו לתוצאות ממשיות יותר ממגעייה עם מדינות הגוש הקומוניסטי. מעל 50% מהמעפילים שהפליגו לארץ-ישראל (כ-37 אלף) יצאו לדרכם מנמלי שתי המדינות האלה.²⁹ רובם ככולם נטשו את מדינות מזרח אירופה ומרכזה והסתננו לאיטליה ולצרפת. בריטניה ניהלה מאבק כפול עם שלטונות צרפת ואיטליה: מחד גיסא, מניעת כניסתם של עקורים יהודים לשתי המדינות, ומאידך גיסא, מניעת הפלגתם של אלו שהצליחו להיכנס.

קשייה של בריטניה להשפיע על שלטונות איטליה וצרפת לפעול בנחישות נגד העקורים היהודים המבקשים להגיע לארץ-ישראל ונגד מארגני התנועה נבעו במידה רבה מהנסיבות המיוחדות של מערכת היחסים הכוללת ביניהן. עד 1947 עמדה מדיניות בריטניה בניגוד לאינטרסים מרכזיים של צרפת ואיטליה. עם גמר המלחמה התנגדו הבריטים להצעות האמריקאיות לשחרר את איטליה מההגבלות שהוטלו עליה לאחר כניעתה, ולצרפה לארגון האומות המאוחדות. האיטלקים גם זעמו על הבריטים בשל עמדותיהם בדיונים על הסדרי השלום עם איטליה. זאת, נוסף להעברת השליטה במושבותיה של איטליה לידי בריטניה. בריטניה אף נתפסה באיטליה כמדינה כובשת.³⁰

27. סופיה אל משרד החוץ, מס' 1602, 29.12.47, PRO, ADMI/20793; סופיה אל משרד החוץ, מס' 59, 13.1.48, E2086, PRO, FO371/68516; ראה גם: זאב (ונייה) הדרי, *אניות או מדינה: קורות אניות המעפילים הגדולות "פאן יורק" ו"פאן קרשנט"*, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב 1981, פרק 7.

28. א"ס קנדול (A.C. Kandall), ראש המחלקה הקונסולרית הבריטית ברומניה, אל משרד החוץ, 9.12.47, E11968, PRO, FO371/61833; הולמן אל משרד החוץ, מס' 1052, 1057, PRO, ADMI/20793, 12.12.47.

Nicolas Sylvain. "Rumania", *The Jews in Soviet Satellites*, Connecticut 1953, p. 531.

29. מרדכי נאור, *ההעפלה 1938-1934* (משרד הביטחון), נספח 1: כוכבי, חלק רביעי, פרקים 3, 1.

30. בולוק, עמ' 261-264; וילר-בנט וניקולס, עמ' 657-709; L.A. Monk, *Britain 1945-1950*, London 1976, pp. 64-66; Walter Lipgens, *A History of European Integration*, Oxford 1982, vol. I, pp. 247-258, 501-505.

המתיחות עם הצרפתים נסכה בראש ובראשונה על שאלת המדיניות כלפי גרמניה, כאשר הצרפתים ביקשו למנוע מגרמניה אחת ולתמיד את השיקום של עוצמתה התעשייתית-צבאית. הבריטים התנגדו בתוקף להצעות הצרפתים להפרדת איזור הגדה המערבית של הריין, ניתוק האיזור התעשייתי של הרוהר על חמשת מיליוני תושביו מגרמניה, ושילוב הסאר על מחצביו במערכת הכלכלית של צרפת. בלונדון חששו במיוחד מההשלכות הכלכליות הצפויות מהפרדת הרוהר, לבה התעשייתי של גרמניה, על איזור הכיבוש שלהם ועל כלכלת אירופה, וגם חששו מיצירת תנועה אירידינטית גרמנית. הצרפתים, שחתרו למנוע איחוד מחדש של גרמניה, טרפדו את מאמצי בריטניה לכוון מינהל כלכלי מרכזי בגרמניה, כפי שנקבע בוועידת פוטסדאם. למחלוקת בעניין גרמניה נוספו רגשי מרירות של הצרפתים כלפי בריטניה, בשל סילוקם מסוריה ומלבנון. חילוקי הדעות הקשים בין שתי המדינות נמשכו באביב וקיץ 1946, כאשר הצרפתים זעמו על הבריטים, שלא תמכו בדרישתם לכוון מדינת רוהר עצמאית, ואילו הבריטים רגזו על הצרפתים, שהציעו להחזיר לאיטליה את קירנאיקה וטריפוליטניה, אף כי ידעו שהבריטים מעוניינים להחזיק בשתי המושבות.³¹

על רקע יחסים אלו ניתן להבין, מדוע הקשיים שנגרמו לבריטניה במזרח התיכון ובארץ-ישראל בעטיין של ההפלגות הבלתי לגאליות, לא גרמו צער רב ברומא ובפאריס. הנטייה לסייע למארגני ההעפלה, ולכל הפחות להעלים עין מפעולותיהם, הושפעה משיקולים שונים, וההיבט האנושי לא היה השולי שבהם. אך דומה שהמתיחות בין בריטניה לבין שתי המדינות הקלה על השלטונות לתת ביטוי אופרטיבי לנטיות הלב.

בריטניה היתה ערה להשפעות שהיו למערכת היחסים על עמדתן של שתי המדינות ביחס להגירה הבלתי לגאלית. כך למשל, בקיץ 1946, הבהיר השגריר הבריטי באיטליה למשרד החוץ הבריטי, כי לאור מדיניות בריטניה בוועידת השלום בפאריס ביחס להסכם השלום עם איטליה, עדיף לא לפנות כלל לממשלת איטליה בבקשה שתחוקק חוקים שיאסרו על אזרחים איטלקים מעורבות בהגירה הבלתי לגאלית.³²

31. John W. Young, *Britain, France and the Unity of Europe 1945-1951*, Leicester. Sean Greenwood, "Ernest Bevin and 'Western Union': August 1945-February 1946", *European History Quarterly*, 1984, pp. 1-95 vol. 14 (1984), p. 319-338; Bert Zeeman, "Britain and the Cold War: An Alternative Approach. The Treaty of Dunkirk Example", *European History Quarterly*, vol. 16 (1986), pp. 343-367; John Charmley, "Duff Cooper and Western European Union, 1944-1947", *Review of International Studies*, Vol. 11 (1985), p. 53-64.

32. נוהל צ'ארלס, שגריר בריטניה ברומא, אל משרד החוץ, מס' 1214, 3.8.46, PRO, E7436, FO371/52549; צ'ארלס אל משרד החוץ, מס' 1212, 3.8.46, PRO, E7532, FO371/52549; משרד החוץ אל רומא, מס' 1295, 1.8.46, PRO, E7436, FO371/52548; ראה גם דבריו של אלצ'דה דה גאספארי (Alcide de Gasperi), ראש ממשלת איטליה, בוועידת השלום בפאריס. וילר-בנט וניקולס, עמ' 434-435.

השיפור שחל במערכת היחסים בין בריטניה ושתי המדינות במהלך 1947 אכן הביא לשינוי בעמדות של פאריס ורומא לגבי ההגירה הבלתי לגאלית – שינוי שהתבטא בעיקר בהגברת הפיקוח על הגבולות, ובנכונותם של שלטונות איטליה וצרפת להצר את צעדיהם של מארגני ההעפלה. עם זאת, הפלגות של מפעילים נמשכו גם ב־1947. הפלגות אלו שירתו בסופו של דבר את עניינם של שלטונות איטליה וצרפת, שביקשו להיפטר מהפליטים היהודים ששהו בארצם.³³ הנסיבות הבינלאומיות ב־1947 היקשו על בריטניה לנקוט צעדים תקיפים נגד שתי המדינות, אבל מסיבות שונות לאלו שהדריכו אותם ב־1946. החרפת המתיחות בין בריטניה וברית המועצות וגרורותיה, בעיקר במחצית השנייה של 1947, האפילה על כל הנושאים האחרים. לונדון חששה מפילתן של צרפת ואיטליה לידי הקומוניסטים, בעיקר לאחר הוצאתה של המפלגה הקומוניסטית מהקואליציה בשתי המדינות במאי 1947, ונאלצה לנהוג בזהירות ובאפוק כלפי שתי הממשלות. באותו זמן פעלה בריטניה להידוק שיתוף הפעולה בין מדינות מערב אירופה, וצרפת היתה אמורה להוות יחד עם בריטניה את הגרעין הקשה של גוש זה.³⁴ המאבק בהעפלה, שהטריד מאוד את הבריטים, לא היה שקול, כמובן, לאינטרסים כבדי המשקל שעמדו על הפרק.

ממשלות איטליה וצרפת ניצלו היטב את קשייה של בריטניה לנקוט צעדי גמול. יתר על כן, שתי הממשלות לא היססו להתנות את נכונותן לסייע למאבקה של בריטניה נגד ההגירה הבלתי לגאלית בקבלת פיצוי, שבינו ובין ההגירה הבלתי לגאלית לא היה כל קשר. הצרפתים דרשו, למשל, העברת כוח עבודה גרמני לצרפת – דרישה שהם ידעו שהבריטים מתנגדים לה בתוקף; ואילו האיטלקים דרשו לגרש את הפליטים הלא־יהודים שהסתננו למדינה, להתיר להם לחרוג מההגבלות שהוטלו עליהם בהסכמי השלום לגבי היקף כוחות הביטחון שהם רשאים לגייס, ולהסיר את ההגבלות על פעילות הצי האיטלקי.³⁵

הקונסטלציה הבינלאומית לאחר מלחמת העולם השנייה, וההידרדרות שחלה במעמדה של בריטניה בזירה הבינלאומית, אינן ההסבר היחיד, כמובן, לכישלון בריטניה במאמציה לעצור את תנועת "הבריחה" וההעפלה. זאת ועוד, המניעים של המדינות השונות באירופה להתיר את ההגירה הבלתי לגאלית לא נבעו אך ורק מהשאפה להזיק לאינטרסים הבריטיים או להיפרע מבריטניה. עם זאת, דומה, שאילמלא נתקיימו הנסיבות הבינלאומיות, ובעיקר הפיחות הניכר, במעמדה של בריטניה ואובדן כושר ההרתעה שלה עקב חולשתה הכלכלית, לא היו תנועת "הבריחה" וההעפלה מגיעות לממדים שהגיעו.

33. ראה למשל, צ'ארלס אל משרד החוץ, מס' 757, 3.4.47, E2905, FO371/61804, PRO; סטראנג אל משרד החוץ, מס' 743, 12.5.47, PRO, FO945/494.

34. בולוק, עמ' 405–408, 419–427, 486–488; יאנג, עמ' 70–76.

35. דאף קופר (Duff Cooper), שגריר בריטניה בצרפת, אל משרד החוץ, מס' 392, PRO, FO945/494, 12.5.47; קופר אל משרד החוץ, מס' 393, 12.5.47, PRO, FO371/61806, E3947; הודעה בעליפה של משרד החוץ האיטלקי, 7.10.46, PRO, FO371/57698; השגרירות הבריטית ברומא אל בוויץ, 2.3.46, PRO, FO371/57703, WR77.